

FŐVÁROSI ÍTÉLŐTÁBLA POLGÁRI KOLLÉGIUMA

A harmadik személy helyzete az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása szempontjából, különös tekintettel a Csódtörvény 40. §-ára

A szerződés, joghatásai következtében változásokat idéz elő a mindennapi életben; ezt a jogi szemlélet a jogviszonyok hálózatában bekövetkezett olyan változásként értelmezi, amely közvetlenül vagy közvetve kihat egyes harmadik személyekre is. Ugyanígy, a szerződés érvénytelenségének – általában - abszolút hatálya is érinti egyes harmadik személyek jogviszonyait, szerzett jogait. Vitán felül áll, hogy a szerződés érvénytelenségéből eredő jogviták túlnyomó részben a szerződő felek között zajlanak, mégsem tekinthetők – különösen a gazdasági ügyszakban – jelentéktelennek azok a perek, amelyeket harmadik személyek indítanak a számukra sérelmes szerződés érvénytelenségének megállapítása, illetve az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása iránt. Amíg az érvénytelenség jogkövetkezményeit a bíróság hivatalból vonta le, a harmadik személy által indított per lényegében nem különbözött a szerződő felek valamelyike által kezdeményezett peres eljárástól; a kérelemhez kötöttség eljárásjogi elvének érvényesítése azonban, e téren jelentős változást idézett elő.

1. A jogilag érdekelt harmadik személy

Arra a kérdésre, hogy a harmadik személy miért jogosult a mások között létrejött szerződés megtámadására, maga a törvény adja meg a választ azzal, hogy a megtámadás feltételét e harmadik személy törvényes érdekében határozza meg. A semmisséget illetően az ítélkezési gyakorlat alakította ki – a Pp. 2. § (1), majd 3. § (1) bekezdésére hivatkozva – azt az álláspontot, amely szerint a bárkit megillető hivatkozással szemben a perindítás feltétele a jogi érdekelttség. Az Új Ptk. 5:69. § (4) bekezdése már kimondja – véget vetve ezzel a semmisség körében a Pp. 3. § (1) bekezdése félreértésektől terhes alkalmazásának –, hogy a semmisség megállapítása iránt peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik, vagy akit erre jogszabály feljogosít. Azokból a törvényi rendelkezésekből, amelyek szerint a semmisségre – ha a törvény kivételt nem tesz – bárki hivatkozhat, illetve, hogy megtámadásra a sérelmet szenvedett félen kívül az is jogosult, akinek a megtámadáshoz törvényes érdeke fűződik, annak jogalkotói felismerése tűnik ki, hogy az érvénytelen szerződés olyan harmadik személy érdekét is sértheti, aki jogi védelemre érdemes.

A jogi (törvényes) érdek a harmadik személyt az egyik szerződő félhez és az általa nyújtott szolgáltatáshoz fűző, jogilag szabályozott, releváns kapcsolatot fejezi ki; a másik szerződő fél a harmadik személy számára általában közömbös. A perindításhoz szükséges jogi érdeknek közvetlennek kell lennie, ez pedig akkor állapítható meg, ha a szerződés érvénytelenségének eredményeképpen a harmadik személy jogot szerez vagy kötelezettségtől szabadul, vagy ezek valamelyikére közvetlen lehetősége nyílik. A jogszerzés vagy a kötelezettségtől szabadulás lehetőségének közvetlensége az adott ügy konkrét tényállása alapján ítélt meg. A jogi érdek közvetlenségének elvét a Ptk. az öröklési jog körében kifejezetten kimondja: a végrendelet érvénytelenségére, illetőleg hatálytalanságára csak az hivatkozhat, aki az érvénytelenség, illetőleg a hatálytalanság megállapítása esetében maga örököl vagy tehertől mentesül [653. §].

2. A harmadik személy jogi eszközei az érvénytelen szerződéssel szemben, a hatályos Ptk. alapján

A harmadik személynek azokat a jogait, jogi eszközeit, amelyeket a szerződésből mint a kötelelem keletkezési alapjából fakadó joghatások abszolút hatályú megakadályozására igénybe vehet, a törvény határozza meg. A Ptk. 234. § (1) bekezdése alapján a semmis szerződés érvénytelenségére - ha a törvény kivételt nem tesz - bárki határidő nélkül hivatkozhat; a 235. § (2) bekezdése, úgy rendelkezik, hogy megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz törvényes érdeke fűződik; a 236. § (2) bekezdése a kifogás útján való megtámadást szabályozza. A harmadik személy helyzetének sajátossága, hogy a saját érdekében, de közvetlenül annak a félnek (annak az alperesnek) a javára perel, akihez, akinek – főként - vagyoni viszonyaihoz jogi érdek fűzi. A harmadik személy szempontjából is érvényesül a semmis és megtámadható szerződés megtámadással megszűnő különbsége: a semmis szerződés eleve érvénytelen, míg a megtámadható érvényes, s a megtámadás mint jogalakító hatalmasság gyakorlása következtében visszamenőleg válik érvénytelenné.

A Ptk. szabályai szerint az érvénytelen szerződés esetén az eredeti állapotot kell helyreállítani [237. § (1) bek.]. Ezt a korábbi ítélkezési gyakorlat úgy értelmezte, hogy az érvénytelenség megállapítása esetén a bíróságnak hivatalból rendeznie kell a felek jogviszonyát.¹ Az újabb bírói gyakorlat szerint,² ahogyan azt a Szakértői javaslat³, és az elfogadott Új Ptk. javaslatához fűzött miniszteri indoklás is hangsúlyozza: a semmisségi ok észlelése kizárólag annyit jelent, hogy a felek által célzott joghatás nem érhető el, vagyis a semmis szerződés alapján a bíróság teljesítésre nem kötelezhet; az érvénytelenség hivatalból alkalmazandó jogkövetkezménye csupán az, hogy a bíró a semmis szerződés alapján előterjesztett keresetet elutasítja; ha bármelyik fél a

¹ BH 1990.482., 1994.40.

² Pécsi Ítéltábla 4/2004. sz. kollégiumi ajánlása a Pp. 3. § (2) bekezdéséből, a perbeli fél rendelkezési jogából vonja le azt a perjogi következtetést, hogy a bíróság által hivatalból észlelendő semmisség esetén, kereset, viszontkereset hiányában a jogkövetkezmények alkalmazása csak annyit jelent, hogy a felek által célzott joghatás nem érhető el, további jogkövetkezmények levonásáról (eredeti állapot helyreállítása) a bíróság hivatalból nem rendelkezhet.

³ Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez 775. old., Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Bp. 2008.

semmisnek minősített szerződés alapján történt vagyonmozgás rendezését kívánja, úgy ehhez külön kereseti, illetve viszontkereseti kérelmet kell előterjesztenie. „Minden más magánjogi igényhez hasonlóan és az általános eljárásjogi szabályoknak megfelelően a bíróság csak a fél erre irányuló kereseti kérelme szerint járhat el. A piacgazdasági viszonyokkal ellentétben a semmisségnek a korábbi bírói gyakorlatban hosszú ideig érvényesülő felfogása, amely teljes körűen lehetővé tette a felek jogviszonyának hivatalból történő rendezését.”⁴

A hatályos Ptk. alapján a bírói gyakorlat – például a Csődtörvény 40. §-ában meghatározott tényállások esetén, a relatív hatálytalansággal szemben, az érvénytelenség jogkövetkezményeit alkalmazva – nem látta elvi akadályát annak, hogy a megtámadásra jogosult harmadik személy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonását kérje, holott ez az alperesek közötti jogviszony rendezését jelentette. Ha az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonása nem hivatalból, hanem a fél kérelmére történik, a kereseti kérelemre, a viszontkeresetre, és a kifogásra vonatkozó eljárásjogi szabályok, és az anyagi jog által meghatározott jogkövetkezmények alkalmazhatósága között szoros kapcsolat mutatkozik. Nincs elvi, vagy jogszabályból levezethető alapja annak, hogy különböző anyagi vagy eljárási szabályok érvényesüljenek a szerződő felek között folyó, illetve a harmadik személy által a felek ellen indított perben. A kérelemhez kötöttség elvének gyakorlati alkalmazása megkívánja, hogy a felperes pontosan megjelölje, az alperessel, alperesekkel szemben milyen tartalmú döntést kér; nem tekinthető határozottnak az „eredeti állapot helyreállítása” mint kereseti kérelem.

A kérelemhez kötöttség eljárásjogi elvének érvényesülése sajátos kérdéseket vet fel, ha a harmadik személy az eredeti állapot természetbeni helyreállítása iránt terjeszt elő keresetet. Kétoldalú, mindkét fél által teljesített szerződés érvénytelensége esetén, milyen döntés hozható, ha a harmadik személy csak az érdekében álló szolgáltatás visszatérítése iránt terjeszt elő marasztalási keresetet, illetve az eredeti állapot természetbeni helyreállítására irányuló kereseti kérelmének ki kell-e terjednie mindkét fél (alperes) által nyújtott szolgáltatásra? A válaszadás előtt egy eljárásjogi és egy anyagi jogi megállapítást kell tenni.

A Pp. szabályai szerint az alperesek egymás ellen keresetet nem indíthatnak, nem lehetséges, hogy valaki egyazon perben alperesi és felperesi pozíciót is betöltsön. Nem jelent kivételt ez alól a viszontkereset sem, mivel azt az alperes csak a felperessel szemben terjesztheti elő [Pp. 147.§ (1) bek.]. A felperes keresete tárgyát, tartalmát, maga határozza meg, ahogyan az is rajta múlik, indít-e egyáltalán keresetet. Nem köteles olyan kereseti kérelmet előterjeszteni, amelyet nem akar, olyan alperes javára marasztalást kérni, akihez érdek nem fűzi. Ha a felperes csak annak az alperesnek (szerződő félnek) a kötelezését kéri a kapott szolgáltatás visszatérítésére, aki a számára sérelmes szolgáltatást kapta, ennek az alperesnek, ebben a perben, nincs eljárásjogi eszköze az általa nyújtott szolgáltatás követelésére.

---

⁴ A Polgári Törvénykönyv javaslatának (T/5949.) miniszteri indokolása 944. old.

A Ptk. hatályos 237. §-ának rendelkezéseiből megállapíthatóan nincs helye az eredeti állapot egyoldalú helyreállításának, (ez fogalmával is ellentétes volna, hiszen akkor csak félig helyreállított és nem eredeti állapotról lenne szó), kivéve, ha a másik szerződő fél az általa nyújtott szolgáltatás visszaszolgáltatását nem kéri; márpedig ez nem azonosítható azzal a szituációval, amikor kérné ugyan, de erre irányuló kereset előterjesztése mindkét szerződő fél alperesi pozíciója miatt - eljárásjogilag - kizárt. Ha az eredeti állapot helyreállítása természetben nem lehetséges, a Ptk. 237. § (2) bekezdése alapján rendelkezni kell az esetleg ellenszolgáltatás nélkül maradó szolgáltatás visszatérítéséről. (Az eredeti állapot helyreállításának kölcsönössége világlik ki az Új Ptk. 5:87. § (1) bekezdéséből is, a törvényjavaslathoz fűzött miniszteri indokolás pedig úgy fogalmaz „...a Javaslat csak a szolgáltatások kölcsönösen természetben visszaadható volta esetén ismeri el az *in integrum restitutio* lehetőségét”⁵.) Az eredeti állapot helyreállítása körében a bírói gyakorlat következetesen megkövetelte a visszajáró szolgáltatások visszaadásának egyidejűségét.⁶ (A törvényjavaslat miniszteri indokolása szerint a kölcsönösséget, a felek jogi pozíciójának egyensúlyát perjogilag az egyidejű teljesítésre kötelezés garantálja.)⁷

A fenti két megállapításból következik: ha a harmadik személy csak a számára sérelmes szolgáltatás iránt indít keresetet, az eredeti állapot helyreállítására nem kerülhet sor, az erre irányuló keresetet el kell utasítani, hiszen az eredeti állapot egyidejű helyreállítását elrendelő ítélet a szolgáltatások kölcsönös visszatérítésére vonatkozó kérelem hiányában nem hozható. Kivéve azt az esetet, ha az említett alperes kifejezetten nem akarja a saját szolgáltatása visszatérítését, vagy azt, ha az érvénytelenségi ok kiküszöbölésével a szerződés érvényessé nyilvánítható; ekkor, az első esetben a kereset alapos lehet, a másodikban részben alaposnak bizonyulhat. A harmadik személy által indított perben is csak a kérelmek korlátai között érvényesülhet az az elv, amely szerint az érvénytelenség jogkövetkezményének kiválasztása során a bíróságot a (peres) fél kérelme nem köti. Ha ugyanis, a harmadik személy csak a számára sérelmes szolgáltatás visszatérítését követeli az egyik alperestől, s a másik alperes perjogi okból nem képes az általa nyújtott szolgáltatást visszakövetelni, az eredeti állapot helyreállítása mint jogkövetkezmény a kérelemhez kötöttség eljárásjogi és az eredeti állapot kölcsönösségének és egyidejűségének anyagi jogi elvéből fakadóan kizártnak tűnik.

Ezért az eredeti állapot természetbeni helyreállítására csak akkor kerülhet sor, ha a harmadik személy mindkét alperes kölcsönös és egyidejű kötelezését kéri – egymás javára – az általuk nyújtott szolgáltatás visszatérítésére. Ilyenkor a számára elvileg közömbös szolgáltatás visszaköveteléséhez éppen az a jogi érdek kapcsolja, hogy e nélkül annak a szolgáltatásnak a természetben visszaadását sem lehet elrendelni, amelyhez közvetlen érdeke fűződik. Az eredeti állapot helyreállításának ez a konstrukciója a harmadik személy szempontjából, a szerződő felek közötti perrel összevetve túlzottan terhes, költséges, gyakorlatilag a hatékony igényérvényesítést kizáróan komplikált, az eredménye pedig bizonytalan: két alperes ellen, két különböző

⁵ A törvényjavaslat miniszteri indokolása, 5:86. §-hoz, 947. old.

⁶ A Polgári Törvénykönyv magyarázata 888. old., KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2004.

⁷ A törvényjavaslat miniszteri indokolása, 5:86. §-hoz, 946. old.

szolgáltatásra irányuló marasztalási keresetet kell indítania, ugyanakkor az sem biztos, hogy az alkalmazható jogkövetkezmények közül a bíróság az eredeti állapot helyreállítását választja.

Nem kizárt egy olyan, a harmadik személy érdekét szem előtt tartó álláspont, amely az eredeti állapot egyoldalú helyreállítását a harmadik személy kereseti kérelmének megfelelően, megengedhetőnek minősíti. Ez esetben a kapott szolgáltatás visszaadására kötelezett alperes a vele szerződő féltől külön perben vagy adott esetben a felszámolási eljárás során követelhetné az általa nyújtott szolgáltatás visszatérítését. Ennek elfogadása azzal a gyakorlati előnnyel járna, hogy eljárásjogilag egyszerűbb módon tenné lehetővé a harmadik személy – eredeti állapot részleges helyreállításával megvalósítható – hatékony jogvédelmét, ugyanakkor az eredeti állapot helyreállítása körében a kölcsönösség és egyidejűség elvét a szerződő felek közötti jogvitára korlátozná. Azonban a kölcsönösség és egyidejűség elvének ilyen értelmű korlátozása sem a hatályos, sem az Új Ptk. szabályaiból nem vezethető le.

3. Az Új Ptk.-nak az érvénytelenség jogkövetkezményeire vonatkozó szabályai és a harmadik személy

Az Új Ptk. 5:85. § (1) és (2) bekezdése szerint az érvénytelen szerződés nem hoz létre kötelezettséget a szolgáltatás teljesítésére, illetve jogosultságot a szolgáltatás teljesítésének követelésére; az érvénytelenség további jogkövetkezményeit a bíróság csak a fél erre irányuló kérelme alapján, és az elévülés, illetve az elbirtoklás határai között alkalmazza. Ha az érvénytelen szerződés alapján teljesítés történt, a felek jogviszonyát a bíróság – bármelyik fél kérelmére – az 5:86. §-5:89. §-okban foglaltak figyelembevételével rendezi. A bíróság a jogviszony rendezésének módját a kérelemtől eltérően is megállapíthatja, nem alkalmazhat azonban olyan megoldást, amely ellen valamennyi fél tiltakozik. A fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását kérheti a bíróságtól akkor is, ha ezzel egyidejűleg nem kéri a felek közötti jogviszony rendezését [5:85. § (3) bek.]. Az érvénytelen szerződés esetén bármelyik fél kérheti a teljesített szolgáltatás természetbeni visszatérítését, feltéve, hogy maga is visszatéríti a számára teljesített szolgáltatást [5:87. § (1) bek.].

Az Új Ptk. 5:69. § (4) bekezdése értelmében a semmisség megállapítása iránt pert az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik, vagy akit erre jogszabály feljogosít. Az indokolásból úgy tűnik, itt nem a megállapítási kereset előterjesztésének lehetőségéről, hanem a jogi érdek hangsúlyozása mellett a perindításra jogosultak személyi körének meghatározásáról van szó.

Ugyanakkor a fent idézett 5:85. § (3) bekezdés (Szakértői javaslat 5:82. § (2) bek.) szerint a fél kérheti – és nem az, akinek ehhez jogi érdeke fűződik – a bíróságtól a szerződés érvénytelenségének megállapítását akkor is, ha ezzel egyidejűleg nem kéri a felek közötti jogviszony rendezését. (Itt valóban megállapításra irányuló keresetről van szó,⁸ mely – a Pp. 123. §-ának esetkörén túl – akkor is megengedi a megállapítási keresetet, ha egyébként marasztalás is kérhető lenne.) Ez a szabályozás a megállapítási kereset indítására jogosultak körét szűkebben határozza meg mint az 5:69. § (4) bekezdése.

⁸ A javaslat miniszteri indokolása 945. old.

Az ismertetett rendelkezésekből úgy tűnik, hogy az érvénytelenség megállapítása iránt perindításra, megtámadásra jogosultak személyi köre [5:69. § (4), 5:70. § (1) bek.], és azok, akik az érvénytelenség további jogkövetkezményeit kérhetik [5:85. § (1) bek.], nem esik egybe: csak a fél jogosult az eredeti állapot helyreállítását stb. kérni, a harmadik személy, pedig csak annak megállapítását kérheti, hogy az érvénytelen szerződés nem hoz létre kötelezettséget a szolgáltatás teljesítésére, illetve jogosultságot a szolgáltatás teljesítésének követelésére.

A kérelemhez kötöttség és az officialitás (hivatalbóltság) nem anyagi jogi, hanem eljárásjogi elvek. Az anyagi jogi értelemben vett fél (szerződő fél) fogalmánál az eljárásjogi (processzuális) fél fogalma⁹ szélesebb személyi kört ölel fel. Más a két fél-fogalom képzésének alapja: szerződő felek azok, akik szerződést kötnek, akik a szerződés tartalmát meghatározzák [Ptk. 200. § (1), 205. § (1) bek., Új Ptk. 5:30. § (1), 5:36. § (1) bek.], perben pedig az fél (felperes), aki pert indít, valamint az, akit beperelnek (alperes). Ugyanígy nem azonos az anyagi jog feletti rendelkezési jog a perbeli (a jogvédelem feletti) rendelkezési joggal¹⁰, a kérelemhez kötöttséggel. Eljárásjogi értelemben vett rendelkezési joga annak is van, akit a perbe vitt anyagi jog felett ilyen nem illet meg. A harmadik személy eljárásjogi értelemben fél, hiszen keresetet indíthat, akár az eredeti állapot helyreállítása érdekében is a szerződést megkötő (anyagi jogi értelemben vett) felek ellen, akik azáltal alperesek, eljárásjogi értelemben is felek lesznek. Az azonban, hogy keresete alaposnak bizonyul-e, egyebek mellett azon az anyagi jogi rendelkezésen múlik, amely azt szabályozza, hogy ki jogosult az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazását – az érvénytelen szerződés alapján végbement vagyonmozgás rendezésére is kiterjedően – kérni.

A kérelemhez kötöttség eljárásjogi elvének mechanikus átültetése az anyagi jogi szabályok közé, a fél fogalmának eltérő jelentéstartalma miatt nemkívánt következményekkel jár. A harmadik személy fogalmának fajalkotó különbsége éppen az, hogy a szerződéskötésben nem vesz részt. Ha pedig az anyagi jogi szabályok alapján a szerződés érvénytelenségének az eredeti állapot helyreállítására (stb.) is kiterjedő jogkövetkezményeinek levonását csak a fél kérheti, akkor ez a jog a harmadik személyt nem illeti meg, mert anyagi jogi értelemben nem minősül félnek.

Ha a harmadik személy érvénytelen szerződéssel szembeni jogvédelmére az érvénytelenség jogkövetkezményeinek keretében a törvényszöveg helyes értelmének feltárásával kell a jogalkalmazásnak megoldást találnia, ez nehézséggel jár, hiszen, ha az Új Ptk. a szerződés érvénytelensége körében félről rendelkezik, nem látszik megengedhetőnek olyan értelmezés, amely a fél kifejezésen a harmadik személyt is érti. Ha mégis arra kényszerül a gyakorlat, hogy ezen az úton induljon el, annak az lehet a módja, hogy az 5:69-70. § szabályait az 5:85-89. §-okhoz képest „általános” szabályként fogja fel, ezeken belül, az 5:69. § (4) bekezdését és az 5:70. § (1) bekezdését mint a perindításra jogosultak személyi körét meghatározó szabályt (akinek

⁹ A polgári perrendtartás magyarázata I. (a továbbiakban: Pp. magyarázata), Complex Kiadó Kft. Bp. 2007. 364. old. „A fél fogalma eszerint független attól, hogy a peres fél a perbeli anyagi jogi jogviszonyban valóban félként szerepel-e vagy sem.”

¹⁰ Pp. magyarázata I. 94. old.

a semmisség megállapításához jogi érdeke fűződik, a sérelmet szenvedett fél, és az, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik). Így az 5:85-89. §-ok körében a „fél” kifejezésen valamennyi perindításra jogosultat érteni kellene.

Ebben az esetben az 5:85-89. §-ok szabályainak alkalmazása során, az egyes rendelkezéseket illetően – az 5:85. § (2) bekezdése esetén, akár egy mondaton belül – további értelmezéssel kellene eldönteni, hogy a fél kifejezésen az anyagi jogi értelemben vett fél (szerződő fél) vagy az eljárásjogi értelemben vett fél (a szerződő fél és az, akinek a perindításhoz jogi érdeke fűződik) értendő.

Tovább nehezíti az értelmezést, hogy az 5:85. § (4) és 5:86. § (2) bekezdésben „szerződő felek” kifejezés szerepel, míg az eredeti állapot helyreállítását szabályozó 5:87. § (1) bekezdésében nem, noha tartalmilag egyértelműen a szerződő felekről rendelkezik, mivel e helyütt arról van szó, hogy bármelyik fél akkor kérheti a teljesített szolgáltatás természetbeni visszatérítését, ha maga is visszatéríti a számára teljesített szolgáltatást (márpedig ez a harmadik személy esetén kizárt, hiszen nem nyújtott és nem kapott szolgáltatást).

A fenti értelmezés azért is aggályos, mert összeegyeztethetetlennek látszik a Második rész, 1. cím, I. fejezetében megfogalmazott szerződési jog alapelvek anyagi jogi fél-fogalmával, ugyanis e rendelkezésekben egyértelműen a szerződést kötő félről van szó [5:30. § (1), (4), (6) bek.].

Abban a valószínűtlen esetben, ha a jogalkotó tudatosan nem kívánt hatékony jogokat biztosítani a szerződés érvénytelensége körében a harmadik személy számára, a sérelmet szenvedett harmadik személy a jogait más (kötelmi vagy dologi jogon alapuló) kerülőutakon kísérli majd meg érvényesíteni, erre vonatkozólag fölösleges találgatásokba bocsátkozni.

4. A Cstv. 40.§-a és az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazása

Az 2009. évi LI. törvény iktatta be a Cstv. 40. § (1) bekezdésének rendelkezései közé azt a szabályt, hogy „a jogügyletek eredményes megtámadása esetén a Ptk. érvénytelen szerződésre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni”. A Cstv. 40. § (1) bekezdésének hatályos szövege szerint az (1) bekezdés a)-c) pontjaiban meghatározott tényállások alapján az adós szerződését vagy más jognyilatkozatát a hitelező, vagy az adós nevében a felszámoló megtámadhatja. A hitelező a megtámadott szerződés szempontjából harmadik személynek minősül. A korábbi szabályozás szerint az ugyancsak harmadik személynek minősülő felszámolót illetve meg a megtámadás joga; a 2004. évi XXVII. törvény 53. §-ával módosított 40. § (1) bekezdése szerint azonban a felszámoló immár az adós nevében jogosult a megtámadására. A harmadik személyt érintő, ismertetett problémák a hitelezőre is vonatkoznak, azzal az eltéréssel, hogy jogi érdekelttsége – ha hitelezői minősége igazolt (Cstv. 3. § (1) bek. c) pont) – nem vizsgálendő, mivel a hitelezőt a Csődtörvény speciális rendelkezése jogosítja fel a szerződés, jogügylet megtámadására. Az eredeti állapot helyreállításának már tárgyalt problémáin kívül a Cstv. 40. §-a esetén kérdéses a szerződés érvénytelensége esetén alkalmazandó jogkövetkezmények egyenértékűségének elve is.

A hitelező a Cstv. 40. §-a alapján tipikusan az adós vagyonából elvont ingó-, vagy ingatlanvagyon felszámolási vagyonba történő visszatérítése iránt indít pert az adós és a vele szerződő fél ellen. A Cstv. 40. § (1) bekezdésének a) és c) pontjában meghatározott tényállások esetén – melyek eleme az adós és a vele szerződő fél hitelezők kijátszására irányuló szándéka, illetve a hitelező előnyben részesítése – a kijátszási szándék és az előnyben részesítés aligha orvosolható, e körben az egyetlen helyes megoldásnak az eredeti állapot helyreállítása tűnik.

A Cstv. 38. § (3) bekezdése útját állja az eredeti állapot helyreállítása körében az adós részéről a pénzszolgáltatás visszatérítésnek. Ugyanis a felszámolás kezdő időpontja után a gazdálkodó szervezet ellen a felszámolás körébe tartozó vagyonnal kapcsolatos pénzkövetelést csak a felszámolási eljárás keretében lehet érvényesíteni azzal, hogy a hitelező – a gazdálkodó szervezet által indított perben – a gazdálkodó szervezettel szemben a felszámolás kezdő időpontjában fennálló követelését beszámítási kifogásként érvényesítheti, feltéve, hogy a követelés jogosultja a felszámolás kezdő időpontjában is a hitelező volt. E szabály az eredeti állapot helyreállításának kölcsönösségét és egyidejűségét kizárja, ha az adós pénzszolgáltatással tartozik, ugyanakkor dologszolgáltatás esetén, mivel a szerződés érvénytelensége miatt a dolog feletti tulajdonjog nem száll át az adósra [Ptk. 117. § (2) bek.], a dolog nem válik a felszámolási vagyon részévé, lehetőség nyílt az eredeti állapot természetbeni helyreállítására.

Az eredeti állapot helyreállításának nehézsége, problematikus volta vezetett a feltűnően aránytalan értékkülönbözetre [Cstv. 40. § (1) bek. b) pont] alapított megtámadás esetén – ahol az érvénytelenségi ok kiküszöbölésére elvileg van mód – a szerződés érvényessé nyilvánításának szinte alternatíva nélküli gyakorlatára. Noha a szerződés érvénytelenségének az érvényessé nyilvánítás, illetve az eredeti állapot helyreállítása elvileg – ha egyiknek sincs akadálya – egyenrangú jogkövetkezményei, a Cstv. 40. § (1) bekezdés b) pontja szerinti feltűnően aránytalan értékkülönbözethettségében ez a megállapítás nem áll. Ugyanis az érvényessé nyilvánítás esetén az adós csak az értékkülönbözethettség feltűnően aránytalan részét kaphatja vissza, a vele szerződő fél viszont megtarthatja a kapott szolgáltatást. Ezzel szemben az eredeti állapot helyreállítása esetén az adós az általa nyújtott szolgáltatást kapja vissza, a vele szerződő fél viszont hitelezői követelésként, a felszámolási vagyonnal szemben érvényesítheti igényét, s annak kielégítésére a törvényes rangsor szerint kerülhet sor [Cstv. 57. §].

Annak eldöntésénél, hogy mikor alkalmazható az eredeti állapot helyreállítása helyett az érvénytelenségi ok kiküszöbölése, a PK 267. számú állásfoglalás szerint annak van jelentősége, hogy a felek a szerződést milyen mértékben teljesítették, a teljesítést követően mi lett a szolgáltatások sorsa, a szerződés folytán milyen változások következtek be a felek helyzetében, figyelembe véve – nem utolsósorban – a felek perbeli nyilatkozatait.

A Cstv. 40. §-a a hitelezői érdekek védelmét szolgáló tényállásokat tartalmaz, ezért rendeltetésével ellentétes, hogy a bíróság az eredeti állapot helyreállítása helyett – ha ez egyébként lehetséges – a hitelezők számára minden esetben hátrányosabb jogkövetkezményt, az érvénytelenségi ok kiküszöbölését válassza, ami azzal jár, hogy az értékaránytalanság nem feltűnő része fennmarad. A bíróság az érvényessé nyilvánítás mellett – a PK 276. számú állásfoglalás szerint – a felek magatartásának

értékelése alapján dönthet, márpedig a Cstv. 40. §-a esetén a szerződést kötő felek „ügyleti érdeke” (PK 267.II.) irreleváns, annak figyelembe vétele nem szoríthatja háttérbe a hitelezői igények lehető legnagyobb mértékű kielégítésének követelményét. Ezért, ha az eredeti állapot természetbeni helyreállítása nem lehetséges, a hitelezők érdekeit szem előtt tartva helyesebb megoldásnak tűnik az ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeli megtérítését elrendelni [Ptk. 237. § (2) bek., Új Ptk. 5:87. § (2) bek.].

Budapest, 2009. október 29.

Dr. Vuleta Csaba
ítélőtáblai bírő